

Somatski frazemi sa sastavnicom glava u govoru Krnice

Valić, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:565814>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

Marko Valić

Somatski frazemi sa sastavnicom *glava* u govoru Krnice

Završni rad

Pula, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

Marko Valić

Somatski frazemi sa sastavnicom glava u govoru Krnice

Završni rad

JMBAG: 0303066496

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost i povijest

Predmet: Dijalektologija hrvatskoga jezika

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Lina Pliško

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1 Mjesni govor Krnice.....	2
2 Dosadašnja frazeološka istraživanja marčanskih govora.....	5
3 Metodologija istraživanja.....	6
4 Konceptna analiza somatskih frazema sa sastavnicom 'glava' u govoru Krnice – Rezultati istraživanja	8
4.1 Frazemi koji se odnose na čovjeka	9
4.1.1 Pozitivne ljudske osobine	9
4.1.2 Negativne osobine čovjeka.....	12
4.1.3 Čovjekove osobine koje se ne mogu odrediti kao isključivo pozitivne ili negativne	15
4.1.4 Čovjekova stanja i rezultati vlastitoga ili tuđeg djelovanja.....	15
4.1.5 Frazemi kojima se opisuje čovjekovo kretanje.....	20
4.1.6 Frazemi kojima se opisuje čovjekov status i životne situacije.....	20
4.1.7 Frazemi kojima se opisuje čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi. 21	
4.1.7.1 Mentalne sposobnosti	25
4.2 Frazemi kojima se opisuje količina.....	29
5 ZAKLJUČAK	30
6 SAŽETAK.....	32
7 LITERATURA.....	34

UVOD

Posljednjih desetljeća posvećuje se, u svijetu i kod nas, sve veća pozornost frazeologiji kao dijelu jezikoslovlja koji se bavi frazemima (frazeologizmima) odnosno stalnim svezama riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje (Menac, 2007: 5).

Frazeologija je mlada lingvistička disciplina, a termin frazeologija koji je nastao od grčkih riječi *phrasis* što znači „izraz“ i *logos* što znači „riječ“ ili „govor“ ima dva osnovna značenja. Prvo je lingvistička disciplina, odnosno znanost o ustaljenim izrazima koji se proučavaju u okviru jednoga jezika ili više njih, a drugo značenje je ukupnost frazema objedinjenih prema različitim kriterijima. Frazemi se također mogu razvrstati prema pojedinim komponentama ili sastavnicama, primjerice somatska frazeologija koja će u ovom radu biti primarna. Bitno je obilježje frazeologije i desemantizacija koja pokazuje da su sve sastavnice ili dio njih izgubile svoje prvotno leksičko značenje, dok je frazem kao cjelina dobio novo, frazemesko značenje (Menac; Fink-Arsovski; Venturin, 2014: 5).

Počeci hrvatske frazeologije i frazeoloških istraživanja vežu se za sedamdesete godine 20. stoljeća za što je najzaslužnija Antica Menac kada je počela izdavati radove posvećene hrvatskoj frazeologiji, uspoređujući je s drugim jezicima. Početkom frazeoloških istraživanja u hrvatskoj lingvistici možemo smatrati članak Antice Menac *O strukturi frazeologizma* koji je objavljen početkom sedamdesetih godina. Uz A. Menac kao začetnicu hrvatske frazeologije i frazeoloških istraživanja treba spomenuti i Josipa Matešića, jezikoslovca i urednika prvog jednojezičnog *Frazeološkog rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika*. Antica je Menac ujedno autorica, suautorica i urednica više frazeoloških rječnika.

Posljednjih su se desetljeća intenzivirala frazeološka istraživanja. Težište frazeoloških istraživanja u početku je bilo usmjereno na usporedbu hrvatskih frazema s drugim jezicima, najčešće slavenskim, ruskim¹, poljskim.² Međutim, neki se frazeolozi bave isključivo analizom frazema hrvatskoga jezika.

¹ Fink Arsovski Željka, Menac Antica, Mironova Blažina Irina, Venturin Radomir: *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*, Knjigra d.o.o., Zagreb, 2011.

² Vidović Bolt, Ivana: *Poljsko-hrvatski frazeološki rječnik on-line*, FF press, Zagreb, 2009.

1 MJESNI GOVOR KRNICE

Krnica je naselje koje se nalazi devet kilometara sjeveroistočno od općinskog sjedišta Marčane. Stanovnici se bave poljoprivredom, ribarstvom i tercijarnim djelatnostima.³ U posljednjih nekoliko godina sve je više, kao i svugdje u Istri, zastupljen turizam. Arheološki nalazi svjedoče o nastanjenosti u prapovijesno i rimsko doba, a povijesnim se izvorima spominje u 13. stoljeću. Nakon toga Krnica je bila napuštena, što zbog ratova, što zbog kuge, a ponovno je naseljena 1520. godine izbjeglicama pred Osmanlijama iz Dalmacije, pod vodstvom svećenika Ivana Buršića. Kulturne znamenitosti u Krnici su crkva svetoga Roka te još dvije manje crkvice, crkva svetoga Josipa (Usipa) i svetoga Valentina, a kulturni događaj koji se odvija svake godine 16. kolovoza je Rokova. Krnica je prema popisu stanovništva iz 2011. godine imala 286 stanovnika što je najmanji broj od kada se vrše popisi, odnosno od 1857. godine.

Prema klasifikaciji dijalekata čakavskoga narječja, hrvatskog jezikoslovca i akademika Dalibora Brozovića, mjesni govor Krnice pripada *jugozapadnom istarskom ili štokavsko-čakavskom dijalektu*, a prema klasifikaciji Josipa Lisca *jugozapadnom istarskom dijalektu* (Lisac, 2009: 51).

Govor Krnice prvi se put spominje u istraživanju koje je proveo Josip Ribarić 1916. godine za potrebe svoje doktorske radnje koja zbog ratnih neprilika nikada nije bila obranjena. Ta je radnja objavljena 1940. godine. U njoj je Ribarić mjesni govor Krnice uvrstio u *štokavsko-čakavski prelazni dijalekt Slovinaca*. Poljski lingvist Mieczysław Małecki u svojem istraživanju iz 1928., a objavljenom 1930. godine, govor Krnice pridružuje štokavskoj grupi govora, vodnjanskoga tipa.⁴ Pavle Ivić, Radoslav Bošković i Ivan Popović taj su tip govora uvrstili u *štokavske govore*.

³ <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1491/krnica>, (pristupljeno 15. lipnja 2020.).

⁴ Małecki, Mieczysław: *Slavenski govori u Istri*, Jadranski kalendar, Izdanje konzorcija lista Istra, Zagreb, 1935., str. 24.

Godine 1964. Mate Hraste smatrajući netočnim određivanje štokavskoga područja u Istri, sa svojim studentima odlazi u jugozapadnu Istru s ciljem da istraži koliko je točno određivanje štokavskoga područja u Istri i koliko se uopće u Istri govori štokavski. U svojim je istraživanjima obišao 22 mjesta u jugozapadnoj Istri, među kojima je bila i Krnica gdje mu je ispitanik bio Ivan (Ive) Buršić. Na koncu istraživanja je zaključio da su svi govori jugozapadne Istre, izuzev Premanture i njenih zaseoka, čakavsko-štokavsko-ikavski s pretežnim brojem čakavskih osobina (Hraste, 1964: 26).

Petar Šimunović, hrvatski jezikoslovac, onomastičar i dijalektolog u članku *Mozaik istarskih govora* 1985. godine prikazao je dijalekatsku sliku Istre, među ostalim, u članku spominje mjesni govor Krnice i donosi djelić zapisa izvornoga govora. Govor Raklja opisivala je, zajedno s Petrom Šimunovićem, Iva Lukežić, kroatistica, dijalektologinja i jezikoslovka. Iva Lukežić je govor Raklja opisala analizirajući pjesme iz Balotine zbirke *Dragi kamen* (Lukežić, 1988: 249 - 270), dok je Petar Šimunović rezultate svojih terenskih istraživanja usporedio s jezičnim značajkama iz Balotinih pjesama. Budući da su Balotine pjesme i dan danas vrlo zanimljive i za dijalektologe, David Mandić analizirao je jezik pjesama na fonološkoj i morfološkoj razini te se opširnije bavi naglasnim sustavom koji je u Raklju zabilježio na način da su mu izvorni govornici čitali Balotine pjesme koje izvorno nisu akcentuirane (Mandić, 2016: 85 – 119). Što se tiče još ponekih istraživanja govora općine Marčana, Rudolf Ujčić opisao je govor Mutvorana te govor Marčane u članku *Osnovne značajke marčanskog lokalnog govora*. Samanta Paronić (Paronić, 2014: 165 – 185) opisala je govor Prodola na alijetetnoj, alteritetnoj i arealnoj razini razlikovnosti.

Lina Pliško koja je opisala veliki broj marčanskih govora od Krnice (Pliško, 2003: 61-69), Orbanića (Pliško, 2006: 83-93), Hreljića (Pliško, 2007: 123-135) do mjesnog govora Peruški (Pliško, 2008: 739-751), Kavrana (Pliško, 2017: 249-265), Šegotića (Pliško; Matanović, 2016: 123-134), Lobarike (Pliško, 2011: 176-187), a zajedno s Davidom Mandićem govor Marčane.

Na temelju vlastitih terenskih istraživanja 2019. godine mjesne govore općine Marčana opisali su Lina Pliško i David Mandić. Od ukupno 48 naseljenih mjesta i stancija koja se nalaze u općini, opisali su mjesne govore 23 većih naselja, to su: Belavići, Bratulići, Cokuni, Divšići, Filipana, Hreljići, Kavran, Krnica, Kujići, Lobarika,

Mali Vareški, Marčana, Mutvoran, Orbanići, Pavićini, Peruški, Pinezići, Prodol, Rakalj, Šarići, Šegotići, Veliki Vareški i Cetinići (Pliško; Mandić, 2019: 27).

Prema njihovim istraživanjima jezične značajke krničkoga govora su sljedeće.

Na fonološkoj razini: refleks jata je ikavski s rijetkim primjerima ekavskog (*delo, seno*), praslavenska konsonantska skupina */*di/* i starohrvatska */doj/* u govoru Krnice realizira se troslojno kao */j/*, */ž/* i */đ/*, praslavenska konsonantska skupina */žd/* sačuvala se u imenicama *moždani* i *dažd*.

Na morfološkoj razini.: finalno */-l/* izgubljeno je na završetku unutrašnjeg sloga (*bona, koci*), na završetku osnove u imeničkim riječi i priloga (*kota, veseja*) i u jednini muškog roda glagolskih pridjeva radnih (*čuja, uzeja*), u mjesnom govoru Krnice prevladava prijevoini lik *s e* u korijenskome morfemu glagola *kresti* i *restti*, u mjesnom govoru Krnice upitna i odnosna zamjenica za značenje 'živo' *koji, koja, koje* ima kontrahirani oblik *ki, ka, ke*, prezent glagola ići javlja se s okrnjenom i neokrnjenom osnovom *gred-/gre-* i glasi: *gren, greš, gre, gremo, grete, gredu*, prilog *opet* u Krnici glasi *joped*, u prezentskoj osnovi glagol *moći*, koji dolazi od osnove praslavenskoga glagola **mogti*, javlja se s rotacizmom I intervokalno */ž/ > /r/*: *moren, moreš, more, moremo, morete, moru*, sibilizacija je dokinuta kao morfonološka kategorija u imenica (*junaki*).

Prema recentnim istraživanjima L. Pliško i D. Mandića mjesni govor Krnice pripada sjeverozapadnoj podskupini marčanskih govora (Pliško; Mandić, 2019: 278).

2 DOSADAŠNJA FRAZEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA MARČANSKIH GOVORA

Hrvatska dijalektna frazeologija se u posljednje vrijeme može pohvaliti nizom rječnika i radova čiji su autori hrvatski dijalektolozi, ali i studenti kroatistike koji se zanimaju za lokalnu frazeologiju.

Tako je Romana Percan za svoj diplomski rad sastavila Frazeološki rječnik Raklja (2017.), svoga rodnoga mjesta.

Rječnik je abecedno uređen, za svaku riječ naveden je frazem ovjeren u Raklju te njegov ekvivalent na hrvatskom standardnom jeziku. Njezini su obavjesnici bili izvorni govornici iz Raklja.

Lina Pliško i Romana Percan (2017.) su semantički i konceptno analizirale rakljanske frazeme koji se odnose na čovjeka njegovu vanjštinu, osobine kao što su: dob, uzrast, mentalne i karakterne osobine, stanje kao što su: zdravlje i bolest, smrt te odnos prema drugim ljudima.⁵

Ovo istraživanje somatskih frazema u Krnici, skroman je prilog poznavanju dijalektne frazeologije marčanskoga kraja.

⁵ Pliško, Lina, Percan, Romana, veljača 2017. *Iz Rakljanske frazeologije*. Barbanski zapisi, svezak 5., zbornik radova znanstvenog skupa „Barban i Barbanština od prapovijesti do danas“, 6. memorijal Petra Stankovića „Barban u srcu“, Barban.

3 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Zadatak je ovog završnog rada prikupiti, konceptno analizirati i protumačiti strukturu somatskih frazema sa sastavnicom *glava* u govoru Krnice. Cilj je istraživanja konceptno analizirati svaki frazem sa sastavnicom *glava*, te otkriti frazemske lokalizme i regionalizme u mjesnome govoru Krnice.

Prikupljene frazeme smo usporedili s frazemima zabilježenima u sljedećim frazeološkim rječnicima⁶:

FRMG – Marija Peruško. 2019. *Frazeološki rječnik Medulina*. Medulin: Općina Medulin.

FNIGH – Mira Menac Mihalić. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

FKPKG – Jela Maresić, Mira Menac Mihalić. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

FSGR – Mira Menac Mihalić, Antica Menac. 2011. *Frazeologija splitskog govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Somatski frazemi prikupljeni su terenskim istraživanjem pomoću autorskog upitnika kojim se provjeravala prisutnost određenog frazema u govoru Krnice.

U ovome su istraživanju sudjelovali izvorni govornici iz Krnice, a oni su:

Božo Škabić (rođen 1933.)

Josip Škabić (rođen 1941.)

Borislav Vlačić (rođen 1944.)

Josip Vlačić (rođen 1951.)

⁶ Dalje se u tekstu koristimo kraticama navedenima s lijeve strane.

Za sve ispitanike koji su sudjelovali u istraživanju imamo potpisane privole kojima ispitanici daju suglasnost za korištenje svojih osobnih podataka (ime i prezime, datum i godina rođenja) meni, kao studentu hrvatskoga jezika i knjiženosti i povijesti na Filozofskom fakultetu, u svrhu istraživanja frazema u mjesnom govoru Krnice koje koristim u ovome završnom radu. Također, svi su frazemi iz Upitnika i razgovori zabilježeni mobilnim uređajem.

4 KONCEPTNA ANALIZA SOMATSKIH FRAZEMA SA SASTAVNICOM 'GLAVA' U GOVORU KRNICE – REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Predstavnici kognitivnoga jezikoslovlja tvrde da čovjek doživljava svijet i oblikuje ga metaforično, s pomoću sličnosti i slikovitosti. Veliki je broj frazema utemeljen na metaforama, stoga je konceptna analiza veoma zahvalna za prikazivanje značenja, odnosno tematsko-značenjskih područja unutar kojih se ostvaruju pojedini frazemi (Kovačević, 2012: 126). Prema Barbari Kovačević (Kovačević, 2012: 126) uvršteni frazemi mogu se podijeliti u četiri osnovne skupine: a) frazemi koji se odnose na čovjeka, b) frazemi kojima se opisuje količina, c) frazemi kojima se opisuju vremenski odnosi i prostorni odnosi.

U suvremenoj lingvistici pojam "koncept" jedan je od najpotrebnijih i najpopularnijih pojmova. Kompliciranost opisa koncepta i nemogućnost iznalaženja univerzalnog pristupa njihovu razumijevanju uvjetovana je cijelom nizom čimbenika. Koncept je u početku bio najčešće upotrebljavan kao sinonim za "pojam", međutim, postoje mišljenja prema kojima se koncept i pojam trebaju razlikovati. Jedno od tih mišljenja je da se pojam "definira", a koncept "doživljava". Koncept je snop predstava, pojmova, znanja, asocijacija i doživljaja (Zykova, 2019: 49-50). Za pozadinsku sliku smatra se da se radi o unutarnjoj slici koja motivira frazeološko značenje. To znači da leksičko značenje komponente ne odlazi u nepovrat, već zajedno s drugim komponentama tvori sliku koja onda utječe na stvaranje frazeološkog značenja.⁷

U mjesnome govoru Krnice zabilježili smo 91 frazem sa sastavnicom *glava*. U hrvatskoj somatskoj frazeologiji ljudska glava simbolizira život (*igrati se glavom, platiti glavom što...*) i osobu (*glavom i bradom, sijeda (bijela) glava*). Glava je viđena također i kao spremište misli, ideja, memorije i snova (*napuniti/puniti glavu komu, puna je glava komu čega*) (Kovačević, 2012: 107).

⁷ Fink Arsovski, Željka, *Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku*, doktorska disertacija, 1994., str. 72.

4.1 Frazemi koji se odnose na čovjeka

- **Starost**

sûra glâva – sijeda glava

Star muškarac obično ima sijedu bradu i kosu, pa sliku starosti odaje "sijeda glava", a odnosi se na čovjeka koji ima mnogo životnog iskustva i mudrosti. U konzultiranim rječnicima nije potvrđen ovaj frazem.

4.1.1 Pozitivne ljudske osobine

- **Ponos**

uzdignjene glavê – uzdignute glave

U pozadinskoj slici ovog frazema je čovjek koji hoda svijetom uzdignute glave, ponosan na život koji vodi. Frazem *uzdignjene glavê* koji se upotrebljava u mjesnome govoru Krnice, upravo to potvrđuje. Frazem ***uzdignjene glavê*** sinoniman je s frazemom *uzdignuta čela*, a oba ukazuju na značenja "ponosno, smjelo, samosvjesno" te oba imaju pozitivnu konotaciju. Uspoređujući ovaj frazem s ostalim frazeološkim rječnicima, niti u jednom od njih frazem nije potvrđen.

- **Dostojanstvo**

nêće pãsti krûna z glavê *kemu* – neće pasti kruna s glave *komu*

Ovaj se frazem odnosi na dostojanstvenog čovjeka, koji drži do sebe. Kruna simbolizira moć, vlast i posebnost onoga koji ju nosi i razvija frazemska značenja "neće izgubiti

na dostojanstvu (istinskom ili umišljenom) ako učini ono što se od njega očekuje”.⁸
Frazem nije potvrđen u konzultiranim rječnicima.

- **Ohrabrenje**

glâvu gòri! – glavu gore <!>

Ovaj frazem nosi značenje „ohrabri (ohrabrite) se, nemoj (nemojte) gubiti hrabrost, ne tuguj (tugujte), razvedri (razvedrite) se“, također nosi i značenje da *tko* ostane vedar, veseo unatoč teškim okolnostima. Frazemom *glâvu gòri!* nastojimo ohrabriti, oraspoložiti i bodriti čovjeka iz razloga jer ponosan čovjek svijetom hoda uzdignute, a ne spuštene glave. Primjer: **dìgni glâvu i hòj nàprid**. Frazem nije potvrđen u konzultiranim rječnicima.

- **Pokornost, poslušnost**

kalàti glâvu – pognuti glavu

Frazem *kalàti glâvu* opisuje čovjeka koji se pokorio, koji je prisiljen učiniti što protiv svoje volje iako se teško s time miri. Čovjek spuštanjem glave upire svoj pogled u pod i tako prikriva lice da se na njemu ne bi vidjelo koliko je potišten. Slikovitost položaja ljudskog tijela u kojoj je spuštanje glave suprotno podizanju glave, metaforički gore – dobro, dolje – loše prisutna je i u ovom frazemu. Ovaj frazem nije potvrđen u frazeološkim rječnicima.

- **Dosljednost**

od glavê do petê – od glave do pete

⁸ <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristupljeno 23. lipnja 2020.).

Ovaj frazem upućuje na nešto što je potpuno, sasvim, u cijelosti, od početka do kraja, dosljedno u svim pojedinostima, pravo i istinski. Frazem mjesnoga govora Krnice *od glavê do petê* istoznačan je regionalizam s frazemom koji se nalazi u *Frazeološkom rječniku medulinskoga govora* (FRMG) (stranica 44), te regionalizam koji je potvrđen u *Frazeologiji novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* (FNIG) (stranica 175), u *Frazeologiji križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima* (FKPKG) (stranica 87) i u *Frazeologiji splitskoga govora s rječnicima* (FSG) (stranica 65).

- **Upornost**

ne dīzati glāvu od dēla – ne dići/ne dizati glave od posla

Frazem *ne dīzati glāvu od dēla* odnosi se na čovjeka koji naporno radi bez prestanka sa željom da ostvari što prije zacrtani cilj, odnosno na čovjeka koji se ne odvaja od posla. Frazem nije potvrđen u konzultiranim frazeološkim rječnicima.

- **Biti pametan**

imāti sòli u glāvi – imati soli u glavi

Ovaj se frazem temelji na općoj slici da je glava spremnik u kojemu se nešto nalazi i simbolike imenične sastavnice *sol*. Iz toga proizlazi frazemsko značenje "imati pameti, biti pametan (razuman)". Primjer: Mali, ti **īmaš sòli u glāvi**. Frazem *imāti sòli u glāvi* sa značenjem 'biti pametan', što se može povezati i s antičkim odnosno latinskim izričajem *cum grano salis* sa značenjem 'ne prihvatiti (što) zdravo za gotovo; prihvatiti s rezervom'. Sol je tako izravno povezana s konceptom inteligencija, odnosno mudrost.⁹ U niti jednom konzultiranom rječniku ovaj frazem nije potvrđen.

⁹ Stolac, Diana, 2007/2013, *Tuzla. Grad na znu soli*, Zbornik radova, međunarodni znanstveni lingvistički skup, Bosansko lingvističko društvo, Tuzla, str. 406.

4.1.2 Negativne osobine čovjeka

- **Ravnodušnost**

ne bolī glāva – <ne> boli glava *koga za koga, za što*

Frazem se odnosi na čovjeka koji ne brine ni o čemu i kojega se ništa ne tiče te je ravnodušan prema svijetu i ljudima. Frazem nije potvrđen u usporednim rječnicima.

- **Pretjerana brižnost**

ni lās z glavê neće pàsti (ni pāla) – ni vlas s glave neće pasti (nije pala)

čūvāti kàko òči u glāvi – čuvati *koga, što* kao oči (oko) u glavi

Navedeni frazemi međusobno su sinonimski, a značenja su da se "nikomu ništa loše neće dogoditi (nije dogodilo), odnosno da nitko neće doživjeti (nije doživio) neugodnost". Iako se uklapaju u ovaj koncept negativnih ljudskih osobina, ovi frazemi nemaju negativnu konotaciju. Frazem *čūvāti kàko òči u glāvi* ima značenje „brižljivo (pažljivo) čuvati (paziti) *koga, što*, a s osobitom se pažnjom odnosi *prema komu, prema čemu*". Utemeljen je na znanju o važnosti očiju i ljudskog vida u čovjekovu životu. Frazemi nisu potvrđeni u konzultiranim rječnicima.

- **Tvrdoглаvost, nepopustljivost**

rīvati z glavôn kröz zīd – ići (htjeti) glavom kroz (kroza) zid

zabīti si u glāvu – utuviti (uvrjteti, zabiti) <sebi (si)> u glavu *što*

tīrde glavê – tvrde glave

Frazem *rīvati z glavôn kröz zīd* temelji se na slici čovjeka koji silom želi savladati prepreku. Uzalud se trudi i ne obazire se na stvarne mogućnosti uspjeha bez obzira na njegovu tvrdoглаvost i upornost. Frazem je potvrđen u FSG (str. 64). Frazem *zabīti si u glāvu* zasnovan je na metafori glave kao spremišta u kojemu su pohranjene različite ideje. Značenje je „uporno htjeti *što*, čvrsto odlučiti *što*, zainatiti se ili biti

opsjednut nekom mišlju“, a potvrđen je u FKPKG (str. 88) i u FSG (str. 65). Frazem *třde glavê* nosi dva značenja, jedno značenje je koje opisuje svojeglava i tvrdoglava čovjeka, a u drugome značenju imamo sliku priglupa čovjeka koji teško shvaća što. U drugim rječnicima za ove frazeme nema potvrde.

- **Hirovitost**

imàti bàkule u glâvi – imati mušice (muhe, bube, bubice) <u glavi>

Frazem *imàti bàkule u glâvi* opisuje čovjeka koji je postao hirovit, ali i luckast ili lakomislen. U metaforičkom značenju ovaj frazem nosi sliku kukca koji je smješten u čovjekovoj glavi, u kojoj po prirodi stvari ne bi trebao biti, i utječe na njegov razum. Isti je frazem potvrđen u FRMG (stranica 43). U drugim rječnicima za ovaj frazem nije bilo potvrde.

- **Oholost**

zmìriti / mìriti kêga od glavê do petê – odmjeriti/mjeriti *koga* od glave do pete
držàti visòko glâvu / držàti se na visòko – držati visoko glavu

Prvi frazem pokazuje oholo se odnositi prema drugim osobama, a znači „oholo (prijekorno, prijezirno) pogledati/gledati *koga*“ (Kovačević, 2012: 163). Potpunost radnje istaknuta je prikazom cijeloga tijela, od najvišega do najnižega njegova dijela, dakle, potpuno smo pogledom istražili osobu. Frazem *zmìriti / mìriti kêga od glavê do petê* potvrđen je u FKPKG (str. 87). Frazem *držàti visòko glâvu / držàti se na visòko* osim pozitivnih značenja koje nam sugerira, a to su „osmjeliti se, ohrabriti se“ ili „biti ponosan, ne podleći nesreći“, također nosi i negativnu konotaciju jer prikazuje ljudsku oholost i čovjeka koji se osilio, odnosno umislio. U ostalim rječnicima za ove frazeme nije bilo potvrde.

- **Umna ograničenost, glupost**

ti si trdâst / ti si cõk – imati tvrdu glavu

třde glavê – tvrde glave

Ovaj se frazem odnosi na čovjeka koji je priglup i koji teško shvaća. Također, osim na to, može se odnositi i na ljudsku tvrdoglavost kao jednu od osobina koje određuju ljudski karakter. Pridjev *tvrd* označava nedokazivost, odnosno da se ništa u glavu ne može ubaciti te da ta osoba teško mijenja svoje stavove i razmišljanja. Ekvivalent frazemu *třde glavê* je frazem koji je potvrđen u FRMG (str. 43), te u FKPKG (str. 86). U drugim rječnicima nije bilo potvrde za ova dva frazema.

- **Luckast**

fãli (mãnkã) kakõva dãska u glãvi – fali (nedostaje) *komu* <koja> daska u glavi

nĩsu svê vĩde u glãvi – nisu svi kotači u glavi *komu*

trũpljen z mõkron křpon (bĩčvon) po glãvi – udaren mokrom krpom (čarapom) <po glavi>

trũpljen u glãvu – udaren u glavu

Prvim se frazemom opisuje čovjek koji se ne ponaša normalno i koji nije pri zdravoj pameti, odnosno čovjek koji djeluje blesavo ili šašavo. U semantičkom je talogu slika glave kao neke građevine ili spremišta gdje se pomicanjem samo jedne daske građevina urušava. Frazemom *nĩsu svê vĩde u glãvi* opisuje se čovjek koji se ne ponaša normalno i koji nije pri zdravoj pameti, mozak je shvaćen kao pokretački mehanizam, a ne građevina ili spremište. Frazem *trũpljen z mõkron křpon (bĩčvon) po glãvi* u ovoj skupini odnosi se, ne samo na priglupog čovjeka, nego i na čovjeka koji nije u stanju razmišljati nakon određenog šoka. Primjer: *Niki dan san bija poli malega ča dela u butigi, ma njemu nĩsu sve vĩde u glãvi*. Posljednji frazem *trũpljen u glãvu* odnosi na šašava, smušena, čaknuta i otkačena čovjeka, a potvrđen je u FKPKG (str. 88). Frazem *fãli (mãnkã) kakõva dãska u glãvi* potvrđen je u FRMG, ali s drugim leksemom (tampãnj) (str. 43), te u FNIG (str. 173).

- **Ludost**

mūnjena glâva – luda glava

Frazem mjesnoga govora Krnice *mūnjena glâva* se odnosi na nepromišljena, nerealna čovjeka, tj. zanesenjaka. Frazem je potvrđen FNIG (str. 174) *lud (munjen) u glavu* i u FKPKG (str. 86) *munjen v glavu*.

4.1.3 Čovjekove osobine koje se ne mogu odrediti kao isključivo pozitivne ili negativne

- **Hladnokrvnost**

hlâdne glavê – hladne glave

puštiti si hlâdnu glâvu – sačuvati hladnu glavu

Ova dva frazema metaforički se odnose na glavu kao temperament. Govore nam kako treba ostati priseban u onim situacijama kada je čovjek suočen s teškim i nepredvidivim situacijama, u kojima se lako može razljutiti i nerazumno reagirati. U drugim rječnicima za frazeme nije bilo potvrde.

4.1.4 Čovjekova stanja i rezultati vlastitoga ili tuđeg djelovanja

- **Zaljubljenost**

zgubiti glâvu – izgubiti glavu

namuràti se prìko glavê – zaljubiti se preko glave

zavrtiti kêmu glâvu – zavrtjeti glavom (glavu) *komu*

Iako somatska sastavnica *glava* često simbolizira čovjekovu racionalnu stranu, u ovome konceptu upućuje na nedostatak razuma iz razloga što se zaljubljen čovjek ponaša zalučeno, nerazumno i suprotno od očekivanja, na što upućuje frazem *zavrtiti*

kêmu glâvu. Frazem *namuràti se pŕiko glavê* pokazuje jačinu čovjekovih emocija, a značenja je "veoma se zaljubiti, poludjeti od ljubavi". Frazemi *zgubiti glâvu* i *završiti kêmu glâvu* potvrđeni su u FNIG (str. 174, 176), i u FSG *Izgubit glavu za kin; završit glavon komu* (str. 64, 65), dok je u FKPKG potvrđen samo frazem *zgubiti glavu* (str. 88).

- **Preživjeti, ostati živ**

zvûći živu glâvu – izvući (iznijeti i sl.) živu glavu <na ramenu>

šalvâti glâvu – spasiti/spašavati glavu

U navedenim frazemima glava simbolizira život, a očuvanje glave znači život i spas od najgorega, odnosno izbjegavanje smrti. Frazem *zvûći živu glâvu* potvrđen je u FNIG (str. 174) *izvuć živu glavu* i u FSG (str. 64) *(jedva) izvuč živu glavu*.

- **Smrt, samrt, umiranje**

zgubiti glâvu – izgubiti glavu

platiti z glavôn – platiti glavom što

da ti to ne bi dõšlo glavê – stajalo je (stajat će) glave koga što

põjde glâva / põšla glâva – ode glava

glâva usičena – glava odsječena

da mu usičeš glâvu – da mu glavu odsiječeš

letê glâve – glave padaju (lete)

Smrt je u mjesnome govoru Krnice izražena s više frazema kojima je nositelj somatem *glava*. Frazem *zgubiti glâvu* nosi značenje da je *tko* izgubio život. Isto tako i frazemi *platiti z glavôn* i *da ti to ne bi dõšlo glavê* odnose se na gubljenje života, zbog neke krivice ili uvjerenja, odnosno da je *tko* nastradao (nastradat će), ili poginuo (poginut će). Isto vrijedi i za frazem *põjde glâva / põšla glâva, glâva usičena i da mu usičeš glâvu*.

Frazem *letê glâve* znači da se ljudi međusobno ubijaju, da se gine.¹⁰ Prvi frazem ekvivalentan je s frazom potvrđenim u FNIG (str. 174). Frazem *zgubiti glâvu* potvrđen je u FSG (str. 64). Osim u splitskom govoru i u FNIG, frazemi u ostalim rječnicima nisu potvrđeni.

- **Životna opasnost**

nositi (imâti, držâti) glâvu u bôrši – nositi (imati, držati) glavu u torbi

vřči glâvu na còk – staviti/stavljati glavu na kocku (panj)

igrâti se z glavôn – igrati se glavom

U pozadinskoj slici ovih frazema je čovjek koji je u životnoj opasnosti. Kako je glava najvažniji dio tijela, izgubiti glavu znači izgubiti život. Frazemi *nositi (imâti, držâti) glâvu u bôrši* (= 'torbi'), na mjestu gdje glava nema kontrolu, znači izloženost velikoj, smrtnoj opasnosti. Isti je frazem potvrđen u FRMG (str. 44), u FNIG (str. 174), u FKPKG (str. 87), te u FSG (str. 65). Frazem *vřči glâvu na còk* (= 'panj') u pozadinskoj slici ima dekapitaciju, obezglavlivanje osobe, što znači da je takva osoba u velikoj opasnosti, riskira život, stavlja ga na kocku, a kada je riječ o kockanju, čovjekov život i njegov opstanak ovise o sreći. Frazem *igrâti se z glavôn* koji znači 'izlagati se velikoj, životnoj opasnosti', potvrđen je u FKPKG (str. 86).

- **Kajanje, pokajanje**

tûči z glavôn u zîd – lupati (udarati) glavom o zid

trûpiti / trûpati se (tûči se) po glâvi – lupiti se/lupati se (tući se) po glavi

posûti se / posîpati se z lûgon po glâvi – posuti se/posipati se pepelom <po glavu>

gûliti si lâse z glavê – čupati <sebi (si)> kosu <na glavi>

Prva dva frazema u semantičkome talogu imaju sliku čovjeka koji se udara po glavi, odnosno nanosi samome sebi bol i tako se kažnjava zbog počinjenih pogrešnih

¹⁰ http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFdhXBE%3D (pristupljeno, 23. lipnja 2020.).

postupaka. Prvi frazem razvija značenje "prekasno shvatiti što", a drugi frazem "biti zatečen vlastitim postupcima, iznenaditi se zbog svojeg propusta". Frazem *tûči z glavôn u zîd* potvrđen je u FRMG (str. 44) i u FKPKG (str. 86). Frazem *tûči se po glâvi* potvrđen je u FSG (str. 65). Frazem *posûti se / posîpati se z lûgon po glâvi* ukazuje na posipanje glave pepelom kojim se izražava osjećaj grižnje savjesti i javne pokore. Zbog simboličnoga čina posipanja pepelom po glavi, srijeda prije prve korizmene nedjelje dobila je ime Pepelnica.¹¹ Posljednji frazem *gūliti si lâse z glâvê* odnosi se na nekadašnji, drevni običaj čupanja vlastite kose zbog očaja, pokajanja i vlastitih pogriješaka. (Kovačević, 2012: 189)

- Zbunjenost

bîti prèz glâvê – biti bez glave

zgubîti glâvu – izgubiti/gubiti glavu

ne znân kadî mi je glâva – ne znam gdje mi je glava

prèz glâvê i rêpa – bez glave i repa

U ovome konceptu somatska sastavnica *glava* simbolizira razum, a glagolska sastavnica negira njegovo postojanje. Frazem *bîti prèz glâvê* opisuje smušenog i zbunjenog čovjeka koji je izvan sebe, ali ima i sekundarno frazemesko značenje „biti bez vođe“. Frazem *zgubîti glâvu* odnosi se na zbunjenog čovjeka koji se ne snalazi u prostoru i izgubio je orijentaciju, u drugim konceptima taj frazem također ima značenje zaljubljenosti i smrti, samrti i umiranja. Frazem *ne znân kadî mi je glâva* odnosi se na čovjeka koji previše stvari radi istovremeno zbog čega je zbunjen jer mora misliti o puno detalja istovremeno, a potvrđen je u FSG (str. 64). Posljednji frazem u ovome konceptu *prèz glâvê i rêpa* nosi značenje da je što nesređeno, nešto što nema reda ili logike, a isti je potvrđen u FNIG (str. 174, 175). U FKPKG potvrđena su sva četiri frazema u istome obliku i značenju (str. 85, 86, 88).

¹¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=47499> (pristupljeno 23. lipnja 2020.).

- **Strah, uzbuđenje**

dīžu se lâsi na glâvi - diže se kosa <na glavi>

Ovaj frazem opisuje zaprepaštenu, uzrujanu, uzbuđenu, užasnutu i osobu punu straha.¹² Užasnutost se može povezati s hladnoćom, što iskazuju frazemi *ledi se krv u žilama* i *koža se ježi komu* koji sugeriraju da je čovjek u stanju pripravnosti pri očekivanju fizičkoga napada što se odražava podizanjem dlačica i kose i zategnutosti kože (Kovačević, 2012: 191).

- **Glavobolja**

glâva je kâko balûn – glava je kao balon

pûška glâva – puca glava *komu*

U mjesnome govoru Krnice zabilježena su samo dva frazema sa somatskom sastavnicom *glava* koji se odnose na negativno konotirano stanje glavobolje u čovjeka. Prvi frazem nosi značenje da čovjek osjeća pritisak u glavi, a u semantičkome talogu nosi sliku napuhanoga balona koji može svakoga trenutka puknuti. Odnosi se na konkretnu bol uzrokovanu nesanicom, mamurlukom, pijanstvom ili slično. Frazem je potvrđen u FRMG (str. 44), u FNIG (str. 174), i u FSG (str. 64), dok u FKPKG u tom značenju nalazimo frazem *glava je kak bedenj komu* (str. 85). Frazem *pûška glâva* opisuje glavobolju uzrokovanu boli, ali i velikom brigom i čovjekovim mukama. Frazem je potvrđen u FRMG (str. 44).

- **Previše je komu čega**

ti je trôpo pûiko glavê / imâti pûiko glavê – imati preko glave čega

pûiko glavê je – preko glave je *komu čega*

¹² http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=elliWRI%3D (pristupljeno 23. lipnja 2020.).

Ovi frazemi opisuju stanje čovjeka koji ima previše *čega*, ima više *čega* nego što se može podnijeti, neizdrživo je *komu od čega*, dodijalo je *komu što*. Takav se čovjek nalazi na rubu izdržljivosti. Primjer: *Učer san bija na merkatu, tamo su žene imale dela priko glave*. Oba su frazema potvrđena u FNIG (str. 175), dok je u FKPKG (str. 87) i u FSG (str. 65) potvrđen frazem *priko glave*.

- Stanje pijanstva

trūpilo je u glâvu – udarilo je u glavu

Posljedice uzimanja alkohola su psihičke i fizičke. Na psihičke poteškoće prouzročene stanjem pijanstva ukazuje frazem *trūpilo je u glâvu*, a značenja je „napio se *tko*, nalazi se pod utjecajem alkohola *tko*“. Primjer: *Popija san dvi čaše bevande, pak me je trupilo u glavu*. Frazem je potvrđen u FSG (str. 65) i u FKPKG (str. 88). U ostalim rječnicima frazem nije potvrđen.

4.1.5 Frazemi kojima se opisuje čovjekovo kretanje

- Način kretanja

kăko mūha prëz glavê – kao <muha> bez glave

kăko prëz glavê – kao bez glave

Navedeni se frazemi odnose na čovjeka koji se dezorijentirano kreće, poput muhe koja je gubljenjem glave izgubila orijentaciju, brzo, zbunjeno, smeteno, smušeno i u panici (trčati, bježati, motati se i slično). Primjer: *Mali ča igra balu, teče kako muha prez glave*. U konzultiranim rječnicima za ova dva frazema nije bilo potvrde.

4.1.6 Frazemi kojima se opisuje čovjekov status i životne situacije

- Financijski problemi, dugovanje

zadûžiti se pŕiko glavê – zadužiti se preko glave

Ovaj se frazem odnosi na čovjeka koji se zadužio preko granica svojih mogućnosti, odnosno čovjekovo stanje u koje je nesmotreno ušao i novonastalu situaciju koju ne može lako riješiti. Frazem je potvrđen u FKPKG (str. 88). U ostalim rječnicima nije bilo potvrde.

- **Izlaz iz teške situacije**

prihîtiti pŕiko glavê – prebaciti (prevaliti) preko glave *što*

kòmoč držàti glâvu zgôr vodê – jedva držati glavu nad vodom (iznad vode)

U frazemu *prihîtiti pŕiko glavê što* imamo sliku čovjeka koji prebacuje preko glave sve što mu je nepotrebno, a značenja je „prebroditi, pretrpjeti ili preživjeti tešku, neugodnu i mučnu situaciju“. Drugi se frazem odnosi na izbjegavanje i spašavanje od propasti. U pozadinskoj slici frazema *kòmoč držàti glâvu zgôr vodê* je čovjek koji još uvijek živi bez obzira što se nalazi u veoma teškoj situaciji i što je nadomak propasti. Potvrde iz konzultiranih rječnika nema.

4.1.7 Frazemi kojima se opisuje čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi

- **Dosadilo je komu što, dosađivati komu**

skākàti po glâvi – skakati po glavi

Frazem *skākàti po glâvi* ima značenje „dosaditi komu, dojaditi komu, dozlogrditi komu, postati dosadan komu, biti nepodnošljiv komu“ odnosi se na čovjeka koji namjerno komu dosađuje. Također nosi značenje „zamaranja nepotrebним i nebitnim stvarima, trošenje čijeg dragocjenog vremena“. Frazem nije potvrđen u ostalim rječnicima.

- Čuditi se, čuđenje

bolī glāva – <da> boli glava

U pozadinskoj slici ovog frazema je čovjek s osjetom boli koja nastaje u području glave, a može biti uzrokovana raznim čimbenicima. Značenje ovog frazema je čuđenje koje je najčešće uzrokovano određenim iznosom kojega *tko* treba *negdje* platiti ili čuđenje određenim iznosom kojega je *tko negdje* dobio. Primjer: *Cijene da boli glava, a furešti nideri*. Frazem nije potvrđen u konzultiranim rječnicima.

- Gubitak samokontrole

trūpila (zaleřila) je křv u glāvu – udarila (jurnula) je krv u glavu

Ovaj frazem u semantičkome talogu ima sliku čovjeka koji je zbog uzbuđenja ili uzrujanosti pocrvenio u licu. U tom je primjeru *glava* određena kao spremnik emocija. Iako, primjerice, tjelesne izlučevine poput *znoja* i *suze* nisu uvrštene u korpus somatizama, frazemi sa sastavnicom *krv* ipak su uvršteni u korpus zbog funkcije koju ona ima za život ljudskog tijela (Kovačević, 2012: 20). Frazeolozi su mnogo vremena utrošili u to trebaju li frazemi sa sastavnicom *krv* biti dio korpusa, međutim, može se izvesti definicija: somatski frazemi su frazemi koji na planu izraza sadržavaju barem jednu somatsku sastavnicu (primarnu ili sekundarnu), koja se odnosi isključivo na ljudsko tijelo. Somatska sastavnica dakle može biti i *unutarnji* i *vanjski* dio tijela (Kovačević, 2012: 21).

- Jamstvo

dājen glāvu – dajem glavu

Somatska sastavnica *glava* u ovome frazemu upućuje na njezino značenje za ljudsko postojanje, bez većih promjena značenja *glava* se može zamijeniti imenicom *život*. U prošlosti ljudi koji su bili na visokim društvenim položajima morali su jamčiti da će ono što čovjek obeća biti izvršeno kako treba, u protivnome je *glava*, odnosno *život* najviša cijena koja se može izgubiti neuspjehom. Povijest je prepuna raznih primjera gdje su visoki dužnosnici jamčili svoj položaj glavom, ali su isti kasnije i *platili glavom*. Frazem *dâjen glâvu* potvrđen je u FNIG (str. 173), u FKPKG (str. 85) i u FSG (str. 64).

- **Ignoriranje istine, ignoriranje stvarnosti**

držâti glâvu u sâlbûnu / stâviti glâvu u sâlbûn – držati glavu u pijesku

Navedeni se frazem tumači kao namjerno ignoriranje istine i neželjenim suočenjem s neugodnom stvarnošću. Frazem *držâti glâvu u sâlbûnu / stâviti glâvu u sâlbûn* nedavno je ušao u korpus mjesnoga govora Krnice, pod utjecajem standardnog jezika. U konzultiranim rječnicima nema potvrde.

- **Natovariti si nepotrebnu brigu**

nakrcâti (nakopâti, vřči) si na glâvu – natovariti (nakopati, staviti) sebi (si) na glavu

Ovaj frazem ima značenje „natovariti sebi neku nepotrebnu brigu, uvaliti se u nepotrebne poslove i brige, preuzeti veliku nepotrebnu obvezu“. Primjer: *Ni bija dosta fažo, sad san si i pomidore nakrca na glavu*. U ostalim frazeološkim rječnicima za ovaj frazem nema potvrde.

- **Istući koga, biti istučen**

dāti po glâvi – dati po glavi

Frazemom *dāti po glâvi* izražava se frazemsko značenje „istući koga“. Sinonimi ovome frazemu koji se također često upotrebljavaju jesu primjerice *namjestiti kosti komu*, *naravnati rebra komu* ili *dignuti ruku na koga*. Frazem je potvrđen samo u FKPKG (str. 85), dok u ostalim rječnicima nije bilo potvrde.

dobiti / čapāti po glâvi – dobiti po glavi

U ovome je frazemu radnja usmjerena u suprotnome smjeru, a značenja je „dobiti batina ili biti istučen“. I frazem *dobiti po glâvi* potvrđen je samo u FKPKG (str. 85), dok u ostalim rječnicima nema potvrde.

- **Ubiti koga, biti ubijen**

proškuljāti glavu – prosvirati glavu *komu*

skrātiti kēga za glâvu – skratiti *koga* za glavu

kalāti kēmu glâvu – skinuti kome glavu

iskāti ničigòvu glâvu – tražiti *čiju* glavu

Frazem *proškuljāti glavu* upućuje da je čovjek okrutno ubijen, odnosno ustrijeljen pucanjem u glavu iz vatrenog oružja.¹³ Frazemom *skrātiti kēga za glâvu* i *kalāti kēmu glâvu* dobivamo sliku hladnokrvnog i bezobzirnog ubijanja te se kao i prvi frazem iz ovoga koncepta uklapa u širi koncept smrti. Frazemom *iskāti ničigòvu glâvu* dobivamo

¹³ http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=d15iWRM%3D (pristupljeno 24. lipnja 2020.).

značenje da se zahtijeva *čija* smrt, u drugome značenju može se zahtijevati *čija* ostavka, smjenjivanje ili kazna (Menac; Fink-Arsovski; Venturin, 2014: 148). Frazem *skrāfīti kēga za glāvu* potvrđen je u FNIG (str. 175) i FSG (str. 65).

će guštāti glavē kēga – doći glave *koga*

Ovaj frazem nosi prvotno značenje „prouzročiti *čiju* smrt“, a odnosi se na ubijanje i smrt. U drugome proširenom značenju odnosi se na upropašćivanje *čije* karijere, budućnosti, njegove nepoželjne ili zle djelatnosti, prekinuti *čije* dobre ili loše namjere, izvršiti ono što se misli kad se radi o glavi. U konzultiranim rječnicima nije bilo potvrde za ovaj frazem.

- **Kazniti *koga***

nasapunāti / sapunāti glāvu – nasapunati/sapunati glavu *komu*

Frazem *nasapunāti / sapunāti glāvu* u semantičkome talogu može imati sliku drevnog obrednog pranja kojim se čovjek čisti od zlih misli. Frazem nosi značenje oštro koriti *koga*, prigovoriti/prigovarati *komu*, izgrditi/grditi *koga*, očitati/čitati lekciju *komu*. U ostalim rječnicima za ovaj frazem nije bilo potvrde.

4.1.7.1 Mentalne sposobnosti

- **Shvatiti**

dok dôjde z guzīce u glāvu – dok dođe iz dupeta (stražnjice) u glavu *komu* što

dōšlo mi je u glāvu – du(h)nulo mi je u glavu

Frazem *dok dôjde z guzīce u glāvu* utemeljen je na relaciji stražnjica – glava, odnosno na metafori gore – pozitivno, dolje – negativno. Frazem se odnosi na čovjeka koji se

neočekivano nečega sjetio ili se treba sjetiti, isto kao i frazem *dôšlo mi je u glâvu*. Ova dva frazema nisu potvrđena ni u jednom od konzultiranih rječnika.

- **Ne moći shvatiti**

ne grê u glâvu – ne ide (ne ulazi) u glavu *komu što*

Navedeni se frazem odnosi na nemogućnost shvaćanja ili razumijevanja, začuđenost ili nevjericu. Njemu je antoniman frazem *ne ide (ne izlazi) iz glave komu tko, što* koji kazuje na nemogućnost zaborava. Frazem *ne grê u glâvu* značenja je „teško to shvaćam“ i „ne mogu to vjerovati“.¹⁴ Navedeni je frazem potvrđen u FRMG (str. 44), također je potvrđen u FKPKG (str. 86) i u FSG (str. 64).

- **Zaboraviti, ne moći zaboraviti, pamtiti**

zbîti z glavê – izbiti <sebi (si)> iz glave *koga, što (da...)*

U frazemu *zbîti z glavê* očituje se zaboravljanje kao namjeren i svjestan prestanak razmišljanja o *komu* ili o *čemu*. Navedeni je frazem potvrđen u korpusu FKPKG (str. 88) i u FSG (str. 64), dok u ostala dva konzultirana rječnika nije potvrđen.

ne grê z glavê – ne ide (ne izlazi) iz glave *komu tko, što*

Ovaj frazem ukazuje na nemogućnost da se što zaboravi, a ima značenje „ne može zaboraviti *koga, što*, uvijek misli na *koga, na što*“. Primjer: *Una mala z Krnice mi ne gre z glave*. U pozadinskoj slici je čovjek kojemu je glava prepuna informacija. Frazem je utvrđen samo u FSG (str. 64), u ostalim rječnicima nije potvrđen.

držâti u glâvi / držîn to za sêbe – držati u glavi *koga, što*

¹⁴ http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFdhXBE%3D (pristupljeno 23. lipnja 2020.).

Frazem držàti u glâvi nosi značenje pamtim *koga*, *što* ili imam na umu *što*. Semantička slika frazema je čovjek koji u svojoj glavi drži misli koje se odnose na neku drugu osobu ili na nešto što je njemu važno. Čovjek za sebe, u svojoj glavi često misli na neke njemu drage osobe. Primjer: To ča mi je ona rekla, **držîn za sèbe**. Frazem nije potvrđen u konzultiranim rječnicima.

- **Misliti samostalno**

pensàti z svojôn glavôn – misliti (razmišljati) svojom (vlastitom) glavom

Ovaj se frazem odnosi na čovjeka koji razmišlja svojom vlastitom glavom, koji ne pada pod tuđe utjecaje i ne sluša druge ljude. Navedeni je frazem potvrđen samo u FSG (str. 64).

- **Misliti pod čijim utjecajem, nametanje mišljenja**

pùniti glâvu / nikî ti pùni glâvu – napuniti/puniti glavu *komu* <čime>

zabîti u glâvu – utuviti/utuvljivati (tuviti, uliti) u glavu

Prvi je frazem utemeljen na metafori da je *glava* spremište te se ona puni određenim mislima, informacijama, uvjerenjima i podacima koje netko drugi može nametnuti kome. Frazem *pùniti glâvu / nikî ti pùni glâvu* potvrđen je u FRMG (str. 43) i u FKPKG (str. 87). Drugi frazem ima značenje kako netko uporno želi da tko usvoji ili prihvati nove ideje, razmišljanja, promišljanja i stavove. U pozadinskoj slici ovih frazema je čovjek koji drugim osobama usađuje u glavu kojekakve misli zarad svog dobra ili čiste zlobe. Drugi je frazem potvrđen u FSG (str. 65).

- **Razmišljati, misliti**

propensàti z glavôn – mućnuti glavom

mòta se po glâvi – mota se (vrzma se) po glavi *komu što*

tûči si glâvu – razbijati (lupati i sl.) <sebi (si)> glavu *čim*

vr̃ti se po gl̃avi (m̃iša se po gl̃avi) – vrze (vr̃ti, mota, miješa) u (po) glavu

U svim je navedenim frazemima ovoga koncepta prisutna somatska sastavnica *glava*. Prvi frazem upućuje na sliku čovjeka koji razmišlja o različitim situacijama ili ispravnosti vlastitih postupaka. Primjer: *Propensāj z glavôn prije ñego ñšto r̃češ*. Frazemom *m̃ota se po gl̃avi* izražena je dugotrajnost procesa razmišljanja, a značenja je „vraća se tko uvijek istim mislima, neprestano misli na što“, frazem je potvrđen u FSG (str. 64). Ista je konotacija i s posljednjim frazemom u ovome konceptu *vr̃ti se po gl̃avi (m̃iša se po gl̃avi)*. Frazem *tûči si gl̃avu* upućuje na čovjeka koji se dugo muči svojim vlastitim mislima pokušavajući pronaći određeno rješenje.

- **Opametiti koga, urazumiti koga**

p̃amet u gl̃avu! – pamet u glavu <!>

st̃irati m̃uhe z gl̃avê – istjerati *komu* muhe (mušice, bube, bubice) <iz glave>

zb̃iti z gl̃avê – izbiti iz glave *komu koga, što (da...)*

Frazem *p̃amet u gl̃avu!* nosi značenje „opameti se, dosta je bilo ludovanja (zabave i sl.), budi razuman, budimo razumni“. U ovome je frazemu *glava* shvaćena kao spremnik u kojemu se nalazi pamet. U frazemu *st̃irati m̃uhe z gl̃avê* govori o tome da mušice treba izbaciti iz glave koje je shvaćena kao spremnik jer one tamo prirodno ne pripadaju. Mušice su dakako metafora za određene misli, razmišljanja i postupke koji nisu u skladu s ispravnim ponašanjem. U frazemu *zb̃iti z gl̃avê* prisutna je ista metaforika kao i u prvome, sa značenjem „natjerati koga da odustane *od koga, od čega*, prisiliti *koga* da napusti ili zaboravi *koga, što* ili urazumiti *koga*“. Frazem je potvrđen u FNIG (str. 174) i u FKPKG (str. 88). Koncept **opametiti koga, urazumiti koga** posljednji je iz korpusa *mentalnih sposobnosti* koji sadrži frazeme sa sastavnicom *glava*. U posljednjem frazemu ovoga koncepta možemo naići na značenje umiriti *koga*, ukrotiti *koga* ili slomiti *čiji* otpor.

4.2 Frazemi kojima se opisuje količina

- **Veća količina, mnogo**

pùna glâva – uvrh glave

Frazem *pùna glâva* ukazuje na to da je čega dovoljno, tj. više od onoga što treba, previše. U pozadinskoj slici ovog frazema koji je zabilježen u mjesnome govoru Krnice je količina nečega koja je dovoljna, više nego što treba, netko je sit čega. Frazem je potvrđen u FNIG (str. 176) i u FSG (str. 65). U ostalim konzultiranim rječnicima nije zabilježen.

5 ZAKLJUČAK

U ovome završnom radu konceptno je analiziran 91 somatski frazem sa sastavnicom *glava* u mjesnom govoru Krnice. Frazemi su prikupljeni terenskim istraživanjem pomoću autorskog upitnika.

Prikupljeni se frazemi svi odnose na čovjeka, izravno ili neizravno.

U radu smo frazeme prema značenju podijelili u osam podskupina:

1. Pozitivne ljudske osobine (zabilježili smo sedam frazema), primjerice **glâvu gòri!**.
2. Negativne ljudske osobine (zabilježili smo 16 frazema), primjerice **imàti bàkule u glâvi.**
3. Ljudske osobine koje se ne mogu odrediti kao pozitivne ili negativne (dva frazema), primjerice **hlâdne glavê.**
4. Čovjekova stanja i rezultati vlastitog ili tuđeg djelovanja (zabilježili smo 29 frazema), primjerice **namuràti se prîko glavê.**
5. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo kretanje (dva frazema), primjerice **kàko mùha prèz glavê.**
6. Frazemi kojima se opisuje čovjekov status i životne situacije (tri frazema), primjerice **zadûžiti se prîko glavê.**
7. Frazemi kojima se opisuje čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi (30 frazema), primjerice **ne grê z glavê.**

Zabilježen je tek jedan frazem kojim se opisuje količina: **pûna glâva**, koji ukazuje na to da je čega dovoljno. Jedini frazem koji se izravno odnosi na čovjeka je u skupini „starost“ koji se izražava jednim frazemom sa sastavnicom „glava“: **sûra glâva.**

Prikupljene frazeme mjesnoga govora Krnice usporedili smo s frazemima zabilježenima u rječnicima *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima (FKPKG)*, *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj (FNIG)*, *Frazeološki rječnik medulinskoga govora (FRMG)*, te *Frazeologija splitskog govora s rječnicima (FSG)* i zaključili da se frazemi navedeni u njima najvećim dijelom

podudaraju u izrazu i značenju s krničkim frazemima. Za dio frazema nismo našli potvrde, što nužno ne znači da ne postoje u tim govorima. U ovome istraživanju u mjesnome govoru Krnice nismo zabilježili nijedan lokalizam. Svi su navedeni frazemi regionalizmi.

6 SAŽETAK

U radu je konceptno analiziran 91 somatski frazem sa sastavnicom *glava* u mjesnom govoru Krnice. Frazemi su prema značenju podijeljeni u semantičke skupine. Svi se frazemi ubrajaju u skupinu frazema koji se odnose na čovjeka (4), te njegove podskupine; pozitivne ljudske osobine (7 frazema), negativne osobine čovjeka (16 frazema), čovjekove osobine koje se ne mogu odrediti kao pozitivne ili negativne (2 frazema), čovjekova stanja i rezultati vlastitog ili tuđeg djelovanja (29 frazema), frazemi kojima se opisuje čovjekovo kretanje (2 frazema), frazemi kojima se opisuje čovjekov status i životne situacije (3 frazema), frazemi kojima se opisuje čovjekovo ponašanje i međuljudski odnosi (30 frazema). Samo se jedan frazem odnosi na frazeme kojima se opisuje količina. Frazema kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi u ovome radu nema.

Prikupljene frazeme mjesnoga govora Krnice usporedili smo s frazemima zabilježenima u rječnicima *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima (FKPKG)*, *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj (FNIG)*, *Frazeološki rječnik medulinskoga govora (FRMG)*, te *Frazeologija splitskog govora s rječnicima (FSG)* i zaključili da se frazemi navedeni u njima najvećim dijelom podudaraju u izrazu i značenju s krničkim frazemima. Za dio frazema nismo našli potvrde, što nužno ne znači da ne postoje u tim govorima. U ovome istraživanju u mjesnome govoru Krnice nismo zabilježili nijedan lokalizam. Svi su navedeni frazemi regionalizmi.

Ključne riječi: dijalektna frazeologija, konceptna analiza, somatski frazem, glava, mjesni govor Krnice, čakavsko narječje, jugozapadni istarski dijalekt.

SUMMARY

The paper provides a conceptual analysis of 91 somatic idioms with the component *glava* (Eng. head) in the local dialect of Krnica. The idioms are divided into semantic groups based on their meaning. All of them belong to the group of idioms that refer to man (4), and subgroups thereof; positive human traits (7 idioms), negative human traits (16 idioms), human traits that cannot be defined as positive or negative

(2 idioms), human conditions and results of one's own or others' actions (29 idioms), idioms that describe human movement (2 idioms), idioms that describe a person's status and life situations (3 idioms), idioms that describe a person's behaviour and interpersonal relationships (30 idioms). Only one idiom refers to idioms that describe quantity. There are no idioms describing temporal or spatial relations in this paper.

We compared the collected idioms of the local dialect of Krnica with the idioms recorded in dictionaries *Phraseology of Kajkavian Dialects of Križevci-Podravina with Dictionaries (Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima, FKPKG)*, *Phraseology of Neo-Shtokavian Ikavian Dialects in Croatia (Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj, FNIG)*, *Phraseological Dictionary of Medulin Dialect (Frazeološki rječnik medulinskoga govora, FRMG)*, and *Phraseology of Split Dialect with Dictionaries (Frazeologija splitskog govora s rječnicima, FSG)* and concluded that they largely coincide in terms of expression and meaning. We have not found confirmation for some of the idioms, which does not necessarily mean that they do not exist in these dialects. In this research, we did not record any local idioms in the local dialect of Krnica. All the stated idioms are regional ones.

Key words: dialectal phraseology, conceptual analysis, somatic idiom, head, Krnica local speech, chakavian dialect, southwestern istrian dialect

7 LITERATURA

- Balota, Mate. 2016. *Dragi kamen*. Prvo akcentuirano izdanje. Amforapress d.o.o. Pula i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula.
- Fink Arsovski Željka, Menac Antica, Mironova Blažina Irina, Venturin Radomir. 2011. *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*. Knjigra d.o.o. Zagreb.
- Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Lukežić, Iva. 1988. *Jezična struktura u Balotinim pjesmama*. Zbornik radova *Susreti na dragom kamenu*. knj. 16. Rijeka. (str.249. – 270.)
- Mandić, David. 2016. Jezik Balotina *Dragog kamena* – lingvistička analiza. *Filologija*, 64. 85-119.
- Maresić, Jela; Menac-Mihalić, Mira. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Knjigra. Zagreb.
- Menac Antica; Fink Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- Menac-Mihalić Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj*. Školska knjiga; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Paronić, Samanta. 2014. *Jezične osobitosti mjesnoga govora Prodola*. Barbanski zapisi: zbornik radova znanstvenog skupa „Barban i Barbanština od prapovijesti do danas“. (ur. Slaven Bertoša), sv. 2. Barban. 165 – 186.
- Peruško, Marija. 2019. *Frazeološki rječnik medulinskoga govora*. Mendula. Medulin.
- Pliško, Lina. 2006. „Jezične značajke mjesnoga govora Orbanići“. *Croatica et Slavica Iadertina* 2. 83-93.

- Pliško, Lina. 2007. „Mjesni govor naselja Hreljići – prilog poznavanju govora Općine Marčana“. *Fluminensia. U službi jezika. Zbornik u čast Ivi Lukežić*. Ur. Vranić, Silvana. Knjiga 3. 123-136. Rijeka.
- Pliško, Lina. 2008. „Mjesni govor naselja Peruški – prilog opisu govora Marčanštine“. *Riječki filološki dani 7*. Ur. Srdoč-Konestra, Ines i Vranić, Silvana. Filozofski fakultet. Rijeka.
- Pliško Lina; Mandić David. 2011. *Govori općine Ližnjan*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula.
- Pliško, Lina. 2011. „Mjesni govor Lobarike“. *Tabula* 9. 176-187.
- Pliško, Lina; Matanović, Katarina. 2016. „Iz fonologije Šegotića“. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*. Split.
- Pliško, Lina. 2017. „Mjesni govor Kavrana u kontekstu sjeverozapadnih ližnjanskih govora“. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 21/2017.
- Pliško Lina; Mandić David. 2019. *Govori općine Marčana*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula.
- Pliško, Lina. 2003. *Fonološki i morfonološki opis mjesnoga govora Krnice*. »Čakavska rič« XXXI. Split. str. 61-70.
- Pliško, Lina, Percan, Romana. 2017. *Iz Rakljske frazeologije*. Barbanski zapisi, svezak 5., zbornik radova znanstvenog skupa „Barban i Barbanština od prapovijesti do danas“, 6. memorijal Petra Stankovića „Barban u srcu“, Barban. str. 221-242.
- Stolac, Diana. 2007/2013, *Tuzla. Grad na zrnu soli*, Zbornik radova, međunarodni znanstveni lingvistički skup, Bosansko lingvističko društvo, Tuzla, str. 406
- Vidović Bolt, Ivana. 2009. *Poljsko-hrvatski frazeološki rječnik on-line*. FF press. Zagreb.
- Zykova, Irina. 2019. *Konceptosfera kulture i frazeologija, Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*. Srednja Europa. Zagreb.

Internetski izvori:

Istrapedia:

<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1491/krnica> (pristupljeno 15. lipnja 2020.)

Hrvatski jezični portal:

<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristupljeno 23. lipnja 2020.)

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFdhXBE%3D (pristupljeno, 23. lipnja 2020.)

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=elliWRI%3D (pristupljeno 23. lipnja 2020.)

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFdhXBE%3D (pristupljeno 23. lipnja 2020.)

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dI5iWRM%3D (pristupljeno 24.6.2020.)

Hrvatska enciklopedija:

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13814> (pristupljeno 23. lipnja 2020.)

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=47499> (pristupljeno 23. lipnja 2020.)